

Življenje bogojinskega duhovnika Jožefa Hauka (1890–1968) v primežu kolesja svetovnih vojn

Klaudija Sedar*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 94(497.4):929Hauko J.

Klaudija Sedar: Življenje bogojinskega duhovnika Jožefa Hauka (1890–1968) v primežu kolesja svetovnih vojn. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 88=53(2017), 1, str. 21–42

Prispevek obravnava življenje bogojinskega duhovnika Jožefa Hauka, ki je svojo vlogo odigral tudi v povojnem odporu. V Sloveniji so namreč tedaj nastale in delovale številne ilegalne skupine, med katerimi so izstopali zlasti križarji, ki so bili najbolj aktivni na Štajerskem in v Prekmurju. Med sodelavci tega gibanja so se pogosto znašli tudi mnogi duhovniki, ki so zaradi tega pristali v zaporih, pa čeprav so bile obtožbe proti njim morda neutemeljene. V Prekmurju je tako zaradi domnevnega sodelovanja v Matjaževem gibanju poleg turniškega in murskosoboškega duhovnika bil obtožen tudi bogojinski duhovnik Jožef Hauko, ki so ga tudi sicer v življenju doletele številne druge preizkušnje.

Ključne besede: Jožef Hauko, duhovniki, Prekmurje, povojni čas, Matjaževa vojska

1.01 Original Scientific Article
UDC 94(497.4):929Hauko J.

Klaudija Sedar: The Life of Jožef Hauko (1890–1968), a Priest from Bogojina, in the Grip of the World Wars. Review for History and Ethnography, Maribor 88=53(2017), 1, pp. 21–42

The treatise discusses the life of Jožef Hauko, a priest from Bogojina, who played an important role in the post-war resistance. Numerous illegal groups emerged and were active in Slovenia back then, among which the Crusaders stood out. The Crusaders were the most active in Styria and Prekmurje. Many priests were part of this movement and

* dr. Klaudija Sedar, Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota, Zvezna ulica 10, 9000 Murska Sobota, Slovenija, klaudija.sedar@guest.arnes.si

some of them were sentenced to prison, even though the accusations against them were false. Jožef Hauko, a priest from Bogojina, was, next to the priests from Turnišče and Murska Sobota, the one in Prekmurje, who was prosecuted because of supposed collaboration with the so-called “Matjaž Movement”. Besides these prosecutions Jožef Hauko also suffered many other ordeals.

Key words: Jožef Hauko, priests, Prekmurje, post-war times, “Matjaž movement”

UVOD

Prispevek se osredotoča na posledice povojnih razmer na območju Prekmurja, ko naj bi se oboroženi spopadi končali in naj bi nastopilo mirno življenje pod novo oblastjo v Jugoslaviji, toda to se ni zgodilo. Zaradi nezadovoljstva z ukrepi nove oblasti je namreč vse bolj prihajalo do odpora med ljudmi, ki si niso še povsem opomogli od vojnega dogajanja. Poleg raznih političnih gibanj, vojaških formacij in nestrpnosti do Katoliške cerkve je v povojnem času na ozemlju Slovenije postalo zelo intenzivno tudi oblikovanje in delovanje ilegalnih skupin in organizacij, ki so pogosto oborožene na različne načine nastopale proti novi oblasti in tako izražale gonjo proti komunističnemu režimu. Tudi tem ni ušla pokrajina ob Muri, še posebej pa so bili izpostavljeni duhovniki, ki so že tako ali drugače imeli težave z oblastmi, saj so jih obtoževali domnevnih vojnih zločinov ter protiljudskega in protidržavnega delovanja. Poudariti je namreč treba, da je bil po koncu vojne pritisk oblasti na Katoliško cerkev zelo močan. Na obtožni klopi so se tako znašli številni duhovniki, vsak s svojo zgodbo in s svojimi bremenami. Tako tudi bogojinski duhovnik Jožef Hauko, o katerem je bilo doslej le malo znanega, in tudi zato želimo osvetliti njegovo vlogo in delovanje.

ŽIVLJENJU NAPROTI (1890–1931)

Na prelomu stoletja je bila za prekmursko ljudstvo značilna zlasti izrazita socialna ogroženost in narodna zavednost, kar je še dodatno poglobila novo nastajajoča liberalna oblast s svojim programom madžarizacije. Prekmursko ljudstvo je seveda v veliki večini govorilo slovensko in tako tudi čutilo, in na to stran so se odločno postavili redki izobraženci, predvsem duhovniki, pod vodstvom dr. Franca Ivanocyja.¹ Na prelomu 19. v 20. stoletje je tako imel od-

¹ Franc Ivanocy (1857–1913) je bil posvečen v duhovnika 11. julija 1882, zatem pa kaplanoval v Murski Soboti. Nato je bil prefekt v sombotelskem bogoslovnem semenišču in profesor bogoslovja na Visoki bogoslovni šoli v Szombathelyu. V času 1889–1913 je deloval kot župnik, dekan soboške dekanije in častni kanonik v Tišini (Smej, Prekmurski duhovniki, ..., str. 111).

ločilno vlogo za ohranjanje slovenstva in katoliške vere prav Ivanocyjev krog. V njem so bili zbrani slovensko zavedni mladi duhovniki² in ti so odločno posegali v neugodne družbene razmere, ki so prekmurkim Slovencem grozile na narodnostnem, jezikovnem in verskem področju.³ V tem času je deloval tudi Jožef Hauko, rojen 7. februarja 1890 v Rankovcih, v župniji Tišina, očetu Jožefu in materi Katarini, roj. Cipot. Na njegovo izbiro duhovniškega poklica po končani osnovni šoli je med drugim vplival tudi Franc Ivanocy, tedaj tišinski župnik, prav tako pa sta ga spodbujala tamkajšnji kaplan Jožef Klekl st. in njegov stric Andrej Hauko.⁴ Tako je bil sprejet v frančiškanski samostan v Veliki Kaniži, kjer je končal srednjo šolo. Veselja do redovniškega poklica ni imel, zato je leta 1911 stopil v sombotelsko bogoslovje in tam ostal štiri leta. V duhovnika je bil posvečen v Szombathelyu 12. junija 1915 skupaj s sošolcem Jožefom Pehmom Mindszentyjem,⁵ zatem pa se je vrnil v rodno domovino in v njej ostal vse življenje. Pred nastopom duhovniške službe v Bogojini je bil kaplan v več mestih in v funkciji kaplana v Črenšovcih je doživel in preživel prvo svetovno vojno.

Kaplanske službe:⁶

- Črenšovci (1. 7. 1915–30. 6. 1916);
- Grad (1. 7. 1916–31. 1. 1917);
- Črenšovci (1. 2. 1917–31. 7. 1924);
- Murska Sobota (1. 8. 1924–30. 4. 1926);
- Beltinci (1. 5. 1926–31. 12. 1926);
- Grad (1. 1. 1927–31. 8. 1927);
- Lendava (1. 9. 1927–30. 8. 1931).

Po trianonski pogodbi, s katero je Prekmurje pripadlo Kraljevini SHS oziroma Jugoslaviji, se je v tej pokrajini slovenska narodna zavest začela krepiti in tudi zato na svojem ozemlju niso marali vnetih madžaronov. Temu so bili še najbolj izpostavljeni duhovniki, kajti madžarsko naravnanim duhovnikom mariborska apostolska administratura ni zaupala in jih je zaradi tega zapostavljala. Med temi se je znašel tudi Jožef Hauko, čeprav ne moremo trditi,

² Jožef Klekl st. (1874–1948), Ivan Baša (1875–1931), Jožef Klekl ml. (1879–1936), Jožef Sakovič (1874–1930), Peter Kolar (1855–1907), Franc Rogač (1880–1961), Mirko Lenaršič (1882–1966) in drugi (Zver, *Nekaj zgodovinskih silhuet ...*, str. 80).

³ Zver, *Nekaj zgodovinskih silhuet ...*, str. 80.

⁴ Andrej Hauko (1861–1921) iz Murskih Črncev je bil posvečen za duhovnika 5. aprila 1884 kot član frančiškanskega reda. Leta 1900 je bil sprejet v vespremsko škofijo, bil tri leta katehet v Veliki Kaniži, potem eno leto kaplan v Zalaptendu, nato pa župnijski upravitelj in župnik v kraju Zalagyömrö (Smej, *Bogojanski župniki in njihove kronike*, str. 131).

⁵ Smej, *Bogojanski župniki in njihove kronike*, str. 131; NŠAM, *Sporočila Škofijskega ordinariata v Mariboru*, str. 40.

⁶ NŠAM, *Sporočila Škofijskega ordinariata v Mariboru*, VI, 1968.

da je bil naklonjen Madžarom, in to ga je spremljalo skorajda vse življenje. Sprva se je to odražalo pri prijavih na župnijske razpise, na katerih je bil vselej zavržen z neutemeljenimi razlogi, pozneje pa so sledile tudi obtožbe, da simpatizira z Madžari. Po smrti župnika Alojzija Kūharja 25. decembra 1926 se je Hauko najprej prijavil na razpis za gornjepetrovsko župnijo. Ker ni priložil krstnega lista, je bil zavržen z besedami: »*Vir oboediens loquetur victorias!*«⁷ Prav tako je bil zavržen pri naslednjem razpisu za turniško župnijo po odhodu in odpovedi Jožefa Sakoviča v času njegovega kaplanovanja⁸ v Lendavi. Za to službo se je potegovalo še pet drugih kandidatov, a le Hauka je predlagala sama grofica Marija Zichy. Toda ne dolgo zatem je na škofijski ordinariat prispelo pismo iz Lendave, ki je nasprotovalo njegovemu imenovanju za turniškega župnika. Na podlagi tega pisma je Hauko 26. julija 1929 prejel po škofijskem ordinariatu ugovor velikega župana v Mariboru zoper nastavitve za turniškega župnika, saj naj »*njegovo državljansko zadržanje ne bi bilo brezprikorno*«. Ni pomagala njegova pritožba na pravnem ministrstvu, ne spodbudna izjava upokojenega župnika in bivšega narodnega poslanca Jožefa Klekla st., niti pritožba grofice Marije Zichy pri Sv stolici v Rimu.⁹ Grofica je še naprej vztrajala pri umestitvi Jožefa Hauka za turniškega župnika, škof pa pri dotedanjem župnijskem upravitelju Ivanu Greifu, zato ni bil nihče nameščen za tamkajšnjega župnika. Nadaljnjih pet let (do 30. novembra 1934) je tako v Turnišču kot župnijski upravitelj ostal Ivan Greif, Hauko pa je uspel pri tretjem razpisu za bogojinsko župnijo po smrti Ivana Baše (13. februar 1931). Nedvomno je k temu pripomogla pisna izjava pooblaščenca patrona kneza Pavla Eszterházyja in spremno pismo, ki ga je k Haukovi prošnji dodal Ivan Jerič: »*Z imenovanjem g. Hauka za bogojinskega župnika bo turniški problem sam od sebe rešen, ker bo en prosilec odpadel*«. ¹⁰

PO POTI ŽIVLJENJSKIH PREIZKUŠENJ (1931–1950)

Po škofovem imenovanju Hauka za bogojinskega duhovnika je sledila slovesna namestitve v župnijo. To nalogo je na angelsko nedeljo 1931 opravil dekan Ivan Jerič, ki je Jožefa Hauka kot svojega dotedanjega kaplana v Lendavi vpe-ljal v bogojinsko župnijo. Novega duhovnika je ob tem dogodku z neizmernim

⁷ Jerič, *Moji spomini*, str. 142–143.

⁸ V Lendavi je deloval kot drugi kaplan od 1. septembra 1927 do 30. avgusta 1931. Kot prvi tamkajšnji kaplan je deloval Ferdinand Herman, ki je nastopil kaplansko službo 1. septembra 1925 (NŠAM, Šematizem lavantinske knezoškofije za leto 1928, str. 101).

⁹ Smej, *Bogojanski župniki in njihove kronike*, str. 131–132; Jerič, *Moji spomini*, str. 143–144.

¹⁰ Smej, *Bogojanski župniki in njihove kronike*, str. 133–134; Jerič, *Moji spomini*, str. 144.

veseljem počastila množica več tisoč ljudi, ki so prišli iz vseh krajev.¹¹ Bogojinska župnija, v kateri je Hauko nastopil svojo prvo in tudi zadnjo duhovniško službo, je v tistem času imela 2717 duš.¹² Hauko je novo službo vzel zelo resno in je zato vestno opravljal vse svoje obveznosti. Opremil je notranjost nove Plečnikove cerkve, kupil orgle, nove klopi in drugo cerkveno opremo ter postavil novo gospodarsko poslopje.¹³

Hauko je v času svojega službovanja v Bogojini pisal kroniko,¹⁴ in sicer od leta 1931 do 1944. Jezik zapisa je do leta 1941 slovenski, vojna leta pa so zapisana v madžarskem jeziku, kar je bilo v skladu s škofovim odlokom. S 1. junijem 1941 je namreč znova prevladala apostolska administratura somboteljskega škofa Jožefa Grószsa, kot je to bilo že pred prvo svetovno vojno.¹⁵ Madžarskim oblastem je to omogočalo uporabo bolj pretanjenih metod za onemogočanje vpliva zavednih slovenskih duhovnikov med domačim prebivalstvom. Sombotelski škof pa je imel pravico razmeščati njemu podrejene duhovnike v Prekmurju po celotnem ozemlju škofije. Mladi prekmurski duhovniki, ki so bili postavljeni kot kaplani po raznih župnijah, so bili s tem premeščeni na popolnoma madžarske župnije in se tako bili prisiljeni učiti madžarskega jezika.¹⁶

V kroniko je Hauko zapisoval predvsem aktualno politično dogajanje, pisal je o cerkvenih delih in cerkvenih dolgovih, ki jih je le stežka reševal, saj so se mu župljani upirali, češ da nimajo dovolj niti zase. Marsikdaj mu je bilo izredno težko in v takih trenutkih se je pogosto spraševal: »*O zakaj sem prišel sem? Drugače sem mislil takrat. Z navdušenjem sem prišel, da izpolnim prazno cerkev, ali sedaj vidim, da ne bom to dosegel.*« Kljub temu se je še naprej trudil po najboljših močeh. V trenutkih obupa se je zatekal k Bogu in njemu je bil tudi nadvse hvaležen za lepe trenutke, ki se jih je neizmerno veselil.¹⁷

Iz zapisov v kroniki je razvidno, da je velik poudarek dajal tudi vremen-skim razmeram. To je povsem razumljivo, saj so bili od tega nenazadnje odvisni poljski pridelki, od le-teh pa preživetje ljudi. O dušnopastirskem delu in o sebi pa je pisal zelo malo, morda še največ o svojem zdravstvenem stanju.

¹¹ Vpeljanje g. Hauko Jožefa, str. 15.

¹² NŠAM, Šematizem lavantinske knezoškofije za leto 1932, str. 119.

¹³ Škafar, Župnija Gospodovega vnebohoda v Bogojini, str. 45; Smej, Bogojanski župniki in njihove kronike, str. 145–164.

¹⁴ Kronika je na voljo tudi v prepisu in prevodu Jožefa Smeja (Bogojanski župniki in njihove kronike. Maribor, 1976 (tipkopis)). Po le-tej smo posegli pri pripravi pričujočega prispevka, saj nam izvirnik ni bil dostopen.

¹⁵ Smej, Bogojanski župniki in njihove kronike, str. 159. Med tem časom, in sicer od 1. decembra 1923 do 1. junija 1941, je Prekmurje spadalo pod apostolsko administraturo lavantinske škofije (Zver, Nekaj zgodovinskih silhuet ..., str. 81–83).

¹⁶ Godeša, Madžarski okupator v Prekmurju ..., str. 197.

¹⁷ Smej, Bogojanski župniki in njihove kronike, str. 151.

Vseskozi je namreč bolehal, zato je tudi obiskoval toplice, ki so mu vedno dobro dele, kot je sam zapisal v kroniki.

Hauko pa je zelo pozorno spremljal tudi potek druge svetovne vojne. Ta čas je preživel dokaj mirno v Bogojini, kjer je kot tamkajšnji župnik služboval od 1. septembra 1931 pa uradno do 15. julija 1951, ko je šel v pokoj.¹⁸ Nova južnoslovanska državna tvorba SHS, nastala leta 1918, nikakor ni bila pogodu madžarskim revizionistom kot tudi ne nemškemu nacističnemu gibanju. Obe državi namreč, poraženki v prvi svetovni vojni, nista bili zadovoljni s povojno ureditvijo niti se nista z njo nikoli sprijaznili. Med značilnostmi madžarske politike med obema vojnama sta izstopali vztrajna težnja po reviziji mirovne pogodbe ter stalna prisotnost idej o ponovni vzpostavitvi tisočletne Madžarske v njenih »zgodovinskih« mejah. Sem je spadalo tudi Prekmurje, ki je do nastanka jugoslovanske države za razliko od velike večine slovenskega ozemlja spadalo v ogrsko polovico habsburške monarhije. Zaradi tega ne nemški okupator ne madžarski nista priznavala domačemu prebivalstvu v Prekmurju, da je del slovenskega narodovega telesa.¹⁹ 12. decembra 1940 je bila sicer podpisana pogodba o večnem prijateljstvu med kraljevino Jugoslavijo in kraljevino Madžarsko, a je nehala veljati skoraj istočasno, kot je bila objavljena. Ker pa si je Madžarska želela nekdanje meje z izhodom na Jadransko morje, ji je to ponujala Nemčija pod pogojem, da nemoteno uporablja madžarsko državno ozemlje za napad na Jugoslavijo. Ta sporazum je bil podpisan med poveljnikom nemškega generalštaba Friedrichom von Paulusom in madžarskim Henrikom Werthom 30. marca 1941 v Budimpešti, kjer sta se dogovorila tudi o podrobnostih napada na Jugoslavijo. Le nekaj dni zatem, 6. aprila 1941, so nemška letala preletavala Prekmurje. 101. in 125. divizija iz sestava 2. armade z zbirnim mestom v okolici Radgone pa sta vdrli čez Kučnico pri Gederovcih in Cankovi, pri čemer je bil odpor jugoslovanske vojne neznamen.²⁰ V prvih dneh meseca aprila tega leta je bil Hauko tudi poklican v Maribor k vojakom kot »redova«, da bi pomagal v prvih vrstah braniti ogroženo jugoslovansko državo.²¹ 5. aprila se je z velikim strahom vračal iz Maribora prek mosta na Muri, drugo jutro pa so Srbi spustili v zrak

¹⁸ Škafar, Župnija Gospodovega vnebohoda v Bogojini, str. 45.

¹⁹ Godeša, Madžarski okupator v Prekmurju ..., str. 193.

²⁰ Fujs, Okupacija ali osvoboditev ..., str. 297–298.

²¹ K temu vpoklicu je zagotovo pripomogla nedavna ovadba zoper Hauka, da ta v Bogojini simpatizira z Madžari, zaradi česar so bili tudi ogroženi odnosi med njim in župljani (Smej, Bogojanski župniki in njihove kronike, str. 134–135).

most,²² ki so ga le slabo leto prej izročili splošnemu namenu.²³ Nemška vojska je odločno z vsakim dnevom prodirala vse globlje v notranjost Slovenije in v posamezne kraje Prekmurja nasproti zadanemu cilju. Ko se je premaknila na Hrvaško in naprej v osrčje Jugoslavije, pa ni bilo več nobenih zadržkov za izročitev Prekmurja madžarski vojski, saj tega ozemlja ni več potrebovala za svoje zveze med fronto in zaledjem. Enote 3. madžarske armade so tako 11. aprila zasedle severne predele Jugoslavije, 16. aprila pa so Nemci na slavnostni prireditvi v Murski Soboti predali upravo nad pokrajino Madžarom. Tako je namreč v svojih smernicah za razdelitev Slovenije 3. in 12. aprila 1941 določil Hitler. Nemškemu rajhu so pripadli le obmejni kraji z nemškim prebivalstvom (Fikšinci, Kramarovci, Ocinje in Serdica). Madžarski okupator je v Prekmurju uvedel najprej vojaško upravo in jo obdržal do 15. avgusta, ko je bila uvedena civilna uprava. Prekmurje ni ostalo celovita upravna enota, temveč je bilo razdeljeno na dva okraja v smislu županijske razdelitve Madžarske z okraji (murskosoboški in dolnjelendavski) in notariati. Zamenjani so bili vsi dotedanji uradniki, slovenski učitelji in uvedeni novi učni programi. Slovenski napisi so bili zamenjani z madžarskimi, v šolah pa so takoj začeli poučevati madžarsko, kar utemeljuje tudi že omenjeno Haukovo spremembo jezika v kroniki. Prav tako so bila ukinjena določila jugoslovanske agrarne reforme ter pravice do tako pridobljene zemlje prenesene na madžarsko državo.²⁴ Formalno-pravno je bilo nato Prekmurje kot del Južnih pokrajin (Delvidek, tj. Prekmurje, Međžimurje, Bačka in Baranja) priključeno k Madžarski 16. decembra 1941, kar je bilo v državnem uradnem listu objavljeno 31. decembra 1941. S tem se je tudi zaključilo neko obdobje vzporednega razvoja različnih narodnih, verskih in političnih skupin, katerih medsebojna toleranca je bila le navidezna in je z okupacijo pokazala svojo pravo podobo.²⁵

Hauko je čas druge svetovne vojne torej preživel v domači župniji, le v maju leta 1943 je bil 6 dni na letalsko obrambnem tečaju, da bi si pridobil potrebno izobrazbo in pojasnila v primeru zračnega napada na cerkev.²⁶ Pri tem je

²² Gre za most pri Petanjcih, ki je bil zgrajen zaradi dotrajanosti broda čez Muro med Radenci in Petanji ter veržejskega mostu, edine takratne cestne povezave preko Mure. Otvoritev petanjskega mostu je bila 22. septembra 1940, a svojemu namenu ni služil dolgo. Ob izbruhu vojne v Prekmurju 6. aprila 1941, ko so nemški letalci preletavali Prekmurje proti Hrvaški, so oddelki jugoslovanske vojske pred umikom Nemcev mostova v Petanjcih in pri Dokležovju razrušili (Kokolj, *Prekmurski Slovenci* ..., str. 457; 466).

²³ Smej, *Bogojanski župniki in njihove kronike*, str. 159.

²⁴ Fujs, *Okupacija ali osvoboditev* ..., str. 297–298; Fujs, *Izhodišča madžarske okupacijske politike* ..., str. 177–178; Ferenc, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno*, 1, str. 109–119; Ferenc, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno*, 2, str. 72.

²⁵ Godeša, *Madžarski okupator v Prekmurju* ..., str. 193–194; Fujs, *Izhodišča madžarske okupacijske politike* ..., str. 179.

²⁶ Smej, *Bogojanski župniki in njihove kronike*, str. 163.

zanimivo, da je pred uvedbo madžarščine učil katekizem v prekmurščini, v obednici naproti škofovega sedeža pa je imel obešeno sliko sombotelskega škofa Janoša Mikesa de Zabolai. Ne eno ne drugo ni bilo pogodu tedanjemu škofu dr. Ivanu Tomažiču, saj je nakazovalo Haukovo naklonjenost Madžarski. Čeprav je bilo Hauku naročeno, naj priskrbi šolarjem katekizme v knjižni slovenščini, se je vseeno posluževal onih v narečju. Ogromno takih je namreč izdal in pustil na župniji prejšnji župnik Ivan Baša.²⁷

Kot poroča Jerič, so tudi med vojno na Dolinskem obdržali molitve pri božji službi v knjižni slovenščini. Sam je za župnije, ki tega še niso storile, sestavil in dal tiskati knjižice »Molitve pri javni službi božji«. Sicer pa so uporabljali slovenski obrednik »Zbirko svetih obredov«, ki ga je za duhovnike slovenskega jezika 23. novembra 1932 potrdil in odobril papež Pij XI.²⁸

Duhovniki Haukove generacije kot njegovo osnovno lastnost navajajo dobroto, kajti še posebej rad je pomagal ljudem v stiski in svoje znanje prenašal na mlajše. Tako je bogoslovce, preden so v septembru leta 1941 šli na nadaljnji študij v Szombathely na Madžarsko, poučeval v madžarskem jeziku.²⁹ V času vojne, »za časa Madžarov«, je tudi predlagal za župana Jožefa Smeja,³⁰ ki pa te službe kljub dobremu znanju madžarščine ni hotel sprejeti. Kot drugega kandidata je nato Hauko predlagal znanega madžarskega mojstra Evgena Kutassyja, ki je v Plečnikovi cerkvi naredil leseni strop. Kutassy je privolil in tudi zadovoljil Haukova pričakovanja. Hauko je namreč omenjena kandidata predlagal, ker sta bila razumna in se nista mešala v madžarizacijo mladih. Kutassy je kot župan med drugo svetovno vojno po najboljših močeh pomagal primorski učiteljici Justini Malič,³¹ za katero se je v času okupacije močno zavzel tudi župnik Hauko. Njen brat Jože Malič³² je namreč kot duhovnik večkrat nadomeščal Hauka, ko je bil ta zaradi bolezni na zdravljenju. Tako je Hauko po bogojinskem županu Evgenu Kutassyju med vojno posredoval, da

²⁷ Šolarje pa naj bi se učilo katekizme v knjižni slovenščini in ne v prekmurščini, kot je bilo to župnikom naročeno s strani takratnega dekana Ivana Jeriča (Jerič, *Moji spomini*, str. 175–176).

²⁸ Jerič, *Moji spomini*, str. 247.

²⁹ Bogoslovci so bili Martin Puhan, Ivan Pucko, Janez Eljaš in Jožef Smej (Smej, Intervju, 2011).

³⁰ Oče dr. msgr. Jožefa Smeja.

³¹ Ker ni bila Prekmurka, je v času vojne ostala brez službe (Smej, Intervju, 2011).

³² Jože Malič (rojen. 18. marca 1884 v Peči pri Sovodnjah, umrl. 13. januarja 1972 v Este pri Padovi, Italija), duhovnik, ki je velik del življenja preživel daleč od doma. Po mašniškem posvečenju 18. septembra 1909 je služboval na več krajih po Sloveniji, med leti 1923–1935 v Južni Ameriki, potem do leta 1950 na slovenskih tleh, od 1950 do smrti v letu 1972 pa v Italiji. Zaradi podobnosti z don Boskom so ga v Sloveniji poimenovali tudi »slovenski don Bosko«. V Murski Soboti je kot pevovodja in spovednik služboval med leti 1936 in 1938, nato pa odšel v Veržej, kjer je bil učitelj v zavodu in pomočnik v župnijskem delu (Kolar, *Njih spomin ostaja*, str. 222–223).

bi madžarski nacisti pustili predvojno učiteljico Justino v Bogojini. Kutassy ji je tudi ves čas pomagal tako psihično kot fizično, vendar ni uspel. Madžarski nacisti so jo odvedli v taborišče, od koder se ni nikoli vrnila. Kutassyja, ki je bil eden od dveh evangeličanov v bogojinski župniji, pa je rešila izjava: »*Moja vest je čista, delal sem za Slovence*«. ³³

Poleg učiteljice Justine Malič je v tistem času Haukovo podporo imel tudi Franc Novak, ³⁴ ki se je želel izogniti odhodu v vojsko na Madžarsko. Hauko mu je ponudil zatočišče in skrivališče, čeprav bi to lahko imelo zanj usodne posledice. ³⁵ Med okupacijo je bilo namreč skrajno nevarno podpirati ljudi in posredovati za internirance, ki so se pregrešili oziroma bili nestrpni proti domači oblasti. ³⁶

Leta 1944 pa se je nemško bojišče preselilo na Madžarsko, katere velik del so Rusi hitro zasedli. Madžari so sicer poostriili policijski nadzor, zaprli mejo na Muri ter v zapore poslali še nekaj deset »nezanesljivih« Slovencev, in čeprav je nemška zasedba dala več moči različnim fašističnim organizacijam, se je tudi v Prekmurju ponovno začelo oživljati odporiško gibanje. ³⁷ V tem času je mnogo moških odšlo k vojakom in med njimi sta bila tudi Haukov mlajši brat in nečak. Vojne strahote so se torej vedno bolj bližale Prekmurju, tako da je bila ta pokrajina zaradi razbojnikov in mnogih hujskačev vse bolj izpostavljena mnogim nevarnostim in preganjanju. To je občutil tudi sam Hauko, saj so mu zgolj za majhno plačilo odvzeli konje skupaj z opravo in vozom. Prišel je torej čas, ko je bilo treba oddajati živino, krmo, gospodarstvo pa se je ustavilo. Ničesar več ni bilo mogoče dobiti, ne obleke ne čevljev, ceno sta imela le še vino in žganje, cena žita in živine pa je bila izredno nizka. V upanju in z molitvijo, da bi bilo leto 1945 zadnje vojno leto, se Haukova kronika končuje: »*Naše ustnice so šepetale vročo molitev, da bi leto 1945 bilo zadnje vojno leto, z drugo besedo, da bi nam to leto prineslo tako zelo zaželeni mir!*« ³⁸ Vrhunec nasilja med partizani in njihovimi simpatizerji so bili oktobrski dogodki leta 1944 v Murski Soboti in na Vaneči, čemur je sledila madžarska kapitulacija.

³³ Smej, Intervju, 2011; Kokolj, Horvat (*Prekmursko šolstvo ...*, str. 425) poroča, da sta bili drugi dve učiteljici Alojzija Maučec in Božena Zakrajšek premeščeni v Medžimurje, medtem ko je Justino Malič čakala veliko hujša usoda.

³⁴ Brat etnologa in slavista Vilka Novaka.

³⁵ Smej, Intervju, 2011.

³⁶ V taki situaciji se je znašel na primer Franc Kolenc, ki je zbiral denar od prekmurskih duhovnikov in ga pošiljal slovenskim internirancem v Nagy Kanizsi, ki naj bi bili sovražno razpoloženi proti slovenski oblasti in so še drugim dajali potuho. Prav tako ga je obtožnica bremenila, da je podpiral ljudi, ki so se pregrešili zoper domačo oblast oziroma bili skrajno nestrpni proti njej. Zaradi tega je bil kaznovan kakor tudi drugi duhovniki (gl. Kolenc, Zaslíševanje v senci vešal. *Nova pot*, VII, 1/3, 1955, str. 6–11).

³⁷ Fujs, *Okupacija ali osvoboditev ...*, str. 304.

³⁸ Smej, Bogojanski župniki in njihove kronike, str. 164–165.

Preko Mure so prihajali vedno novi organizatorji odpora in nove oblasti, ki so po vaseh ustanavljali odbore OF. Januarja 1945 je bila tako ustanovljena edina prekmurska partizanska vojaška formacija Prekmurska četa. Ti borci so tako skupaj z borci Rdeče armade sodelovali pri zaključnih operacijah osvobajanja Prekmurja in pri vzpostavljanju nove t. i. ljudske oblasti v začetku aprila 1945.³⁹

Po dolgih in težkih štirih letih se je vojna maja 1945 naposled končala in ljudstvo je zadihalo nekoliko lažje. Toda Hauka je v prvem letu svobode čakala nova in težka preizkušnja. Zanj so se pravzaprav šele tedaj pričela vojna leta. Pojavila se je namreč nova in nepričakovana nevarnost, ki je postajala čedalje številčnejša in bolj delavna. Prišli so križarji, kot so se sami imenovali protikomunistični ilegalci v povojnem času. Poslani so bili kot »kraljeva vojska v domovini« ali t. i. Matjaževa vojska⁴⁰ od emigrantskih organizacij v tujini, vzdrževani pa od angloameriških obveščevalnih služb v Avstriji. Nastala ilegalna organizacija je bila poimenovana »Matjažev pokret« (MOP), vojaške grupe pa »Matjaževa⁴¹ vojska« oziroma Slovenska armija Kraljeve jugoslovanske vojske. Ustanovljena je bila leta 1945 pod imenom »Nacionalni komite kraljevine Jugoslavije« OC 101 s sedežem najprej v Salzburgu potem pa v Spittalau, ki ga je vodil major Andrej Glušič.⁴² Ta je skušal s svojimi sodelavci izvajati direktive ameriške obveščevalne službe, torej organizirati v domovini obveščevalno mrežo v vojski, na gospodarskem sektorju kakor tudi v državnem aparatu.⁴³

³⁹ Fujs, *Okupacija ali osvoboditev ...*, str. 305.

⁴⁰ Druga imena za to organizacijo so bila še Matjažev osvobodilni pokret, Jugoslovanski osvobodilni pokret – JOP, najbolj pa se je uveljavilo ime Matjaževa vojska (Griesser Pečar, *Cerkev na zatožni klopi*, str. 433; Zavadlav, *Križarji*, str. 20–24). Poleg teh imen so bile rabi tudi »Kraljeva jugoslovanska vojska«, »Matjaževa slovenska vojska«, »križarji« in tudi »banda« po oznovskem izrazoslovju, privzetem kar po nacističnem Gestapu (Zavadlav, *Križarji*, str. 40). Drugi emigrantski obveščevalni center OC 400 je bil najprej v Gradcu in nato v Lipnici in ga je vodil srbski četniški oficir Miloš Glišić – Zlatibor. V Prekmurje je segala predvsem dejavnost slednjega, t.j. OC 400 (prav tam, str. 24).

⁴¹ Kralja Matjaža, ki spi pod Peco skupaj s svojo vojsko, so uporabljali v raznih propagandnih letakih Matjaževe vojske in tudi v »uradnem« časopisu Matjaževega pokreta Matjažev glas. Kralj Matjaž je tako kot v legendah igral vlogo »odrešenika«, ki se bo zbudil in bo s svojo vojsko rešil zatirano ljudstvo (Premk, *Matjaževa vojska 1945–1950*, str. 120, op. 206).

⁴² Vodstvo v GOC je prevzel decembra 1945. Pred vojno je bil geodetski kapetan Vojske kraljevine Jugoslavije, leta 1943 pa imenovan za komandanta vseh četniških odredov v vzhodni Sloveniji. Junija 1944 ga je aretirala gestapo in ga poslal v Dachau (Premk, *Matjaževa vojska 1945–1950*, str. 108; op. 189).

⁴³ Griesser Pečar, *Cerkev na zatožni klopi*, str. 433–434; Premk, *Matjaževa vojska 1945–1950*, str. 120.

Po ocenah Udbe je največ ilegalnih skupin delovalo na Štajerskem in v Prekmurju, saj to področje zaradi trdega okupacijskega sistema »*skoraj ni bilo vključeno v narodnoosvobodilni boj*«. To območje je bilo tudi sicer ugodno zaradi geografskih značilnosti (kmetijsko območje), predvsem pa zaradi bližine meje, kar je omogočalo lažje ilegalno prehajanje jugoslovansko-avstrijske meje v obe smeri. Poleg tega Čoh izpostavlja še dva pomembna vzroka, zakaj je bilo delovanje ilegalnih skupin najboljše prav na tem območju: 1. nasprotovanje tedanji oblasti kot posledica predvojne politične situacije na tem območju in 2. nezadostna aktivnost partijskih in drugih aktivistov, ki so bili na terenu zadolženi za popularizacijo nove oblasti in njenih ukrepov.⁴⁴

Na območju Prekmurja in Pomurja sta poleg Šajnovičeve in Markojeve⁴⁵ ilegalne skupine ilegalno delovanje zaznamovali še Jeričeva skupina oziroma organizacija v Murski Soboti in Turnišču ter Tajna antikomunistična organizacija (TAKO) v Murski Soboti. V zvezi z ilegalnim delovanjem v Prekmurju, predvsem pa z Jeričevo skupino, je bil med najpomembnejšimi Štefan Horvat – Ratimir⁴⁶ iz Murske Sobote. Ta je v glavnem sodeloval z dvema kurirjema iz Prekmurja, z Jožefom Hegedešem in Miškom Mikolo. Prek njiju je tako skušal pridobiti čim več ljudi za ilegalno delovanje in jima naročil, naj za Matjaževo gibanje agitirata med vplivnimi duhovniki. Sam je večkrat obiskal murskosoboškega župnika Jožefa Vojkoviča, ki mu je pripovedoval o razmerah v državi, še posebej pa o dogajanju v Prekmurju. Jeriča pa je preko posrednika, soimenjaka Štefana Horvata iz Ivancev, zaprosil za predloge za predsednika in tajnika načrtovanega prekmurskega podokrožja kot osnovne terenske organizacije Matjaževega gibanja v Prekmurju.⁴⁷

Sicer pa so v letih 1946 in 1947 nasploh kot kurirji prihajale čez mejo ilegalne skupine ljudi z namenom, da pripravijo teren in povežejo skrivače oziroma nasprotnike režima. Postavljali so svojo obveščevalno mrežo in terensko organizacijo ter organizirali vojaške skupine, s katerimi so napadali

⁴⁴ Čoh, »*Za svobodo, kralja in domovino*«, str. 106; 269.

⁴⁵ Šajnovičeva skupina je delovala v ljutomerskem in lendavskem okraju, svoje delovanje pa je razširila tudi na Hrvaško v okraj Čakovec. V lendavskem okraju pa je od konca leta 1946 delovala še Markojeva skupina, in sicer na območju Hotize ter Gornje, Srednje in Dolnje Bistrice (Čoh, »*Za svobodo, kralja in domovino*«, str. 134–146).

⁴⁶ Bivši mornariški podoficir kraljeve vojske in eden najpomembnejših kurirjev, ki so povezovali delovanje centrov z Glavnim obveščevalnim centrom (GOC). V Prekmurju, kamor je bil leta 1943 demobiliziran, je organiziral četniško obveščevalno službo. Po krajši zaporni kazni je nadaljeval obveščevalno delo za kraljevo vojsko. Znano je, da je septembra 1945 za duhovnika Vojkoviča iz Prekmurja odnesel pismo nadškofu Alojziju Stepincu v Zagreb, čez mesec dni odšel v Avstrijo, kjer je začel delati za GOC in Andreja Glušiča, aprila 1946 pa prinesel navodila župniku Ivanu Jeriču v Turnišče (Premk, *Matjaževa vojska 1945–1950*, str. 112).

⁴⁷ Čoh, »*Za svobodo, kralja in domovino*«, str. 202–203.

in plenili krajevne urade, kmečke zadruge, postaje narodne zaščite ali milice, pa tudi partizanske prvake in družine. Proti tovrstnim pravam ali domnevnim članom oboroženih skupin oziroma njihovim resničnim ali domnevnim podpornikom pa se je bojevala Udba (sr. Uprava državne bezbednosti; slov. Uprava državne varnosti), ki je idejnim nasprotnikom pod krinko »Matjaževe vojske« podtikala emigrantsko literaturo,⁴⁸ npr. Matjažev glas in na njihove domove pošiljala tudi svoje uslužbence, ki so se izdajali za člane emigrantskih skupin. Na ta način jih je kompromitirala ter jih na podlagi obiskov zaprla in uprizorila sodne razprave ali pa jih pridobila za sodelovanje. Proti članom teh skupin oziroma proti tistim, ki so jih kakorkoli podpirali, skrivali, jim dajali hrano in prenočišče, so se kaj kmalu začeli izvajati procesi.⁴⁹

Ozna je torej zato (Oddelek za zaščito naroda), da bi odkrila prave skupine križarjev, na teren pošiljala udbovce pod pretvezo, da so križarji, saj je tako najlažje odkrila, kdo so križarji in kateri so tisti, ki so jim naklonjeni. V Prekmurju sta se na ta način lotila dela »matjaževca« Peter kot prostovoljec in kraljevi podporočnik Miodrag Mihajlovič kot prisiljeni. Iz Avstrije sta dobila radijsko navodilo, naj se skušata povezati z dekanom Ivanom Jeričem in soboškim župnikom Jožefom Vojkovičem. Prav tako so jima priskrbeli podatke in povezavo z župnikom Jožefom Haukom v Bogojini. Toda duhovniki so bili zelo previdni in so se izogibali kakršnimkoli direktnim razgovorom o sodelovanju v Matjaževem gibanju. Dajali niso nobenih informacij, pravzaprav so se z duhovniškim poklicem izgovarjali, da zaradi tega niti ne morejo sodelovati v kakšnem gibanju. Njihov slogan je bil: »*Daj bogu, kar je božjega, in cesarju, kar je cesarjevega!*«.⁵⁰

Usodni dan je napočil 20. avgusta 1946, ko je Udba zaradi stikov oziroma organiziranja križarstva v Prekmurju zaprla 17 oseb. Vse aretacije so potekale ponoči. Glavni osumljenci so bili Ivan Jerič, dekan lendavske dekanije, Jožef Vojkovič, soboški župnik, in Jožef Hauko, bogojinski župnik.⁵¹ Hauko je bil v tem času v Radencih, kamor je odšel 15. avgusta na zdravljenje. Da župnija ne bi ostala prazna, ga je v času odsotnosti nadomeščal Jožef Smej, tedaj kaplan v župniji Turnišče. In prav v tem času so v noči na 16. avgust prišli uslužbenci javne varnosti v Bogojino, da bi aretirali Jožefa Hauka, a iskali so ga zaman.

⁴⁸ Pri širjenju tovrstne propagande med ljudmi naj bi bili posebej »agilni« nekateri duhovniki, ki naj bi imeli pri propagandnem delu prednost, da »izrabljajo pri kmečkem ljudstvu vero v svoje propagandistične namene« (Čoh, »*Za svobodo, kralja in domovino*«, str. 102–105).

⁴⁹ Griesser Pečar, *Cerkev na zatožni klopi*, str. 433–434; Zavadlav, *Križarji*, str. 20.

⁵⁰ Zavadlav, *Križarji*, str. 75–77.

⁵¹ Zavadlav, *Križarji*, str. 82–84; Griesser Pečar, *Cerkev na zatožni klopi*, str. 438.

Slika 1: Matjažev glas D III 700014 (NUK, Zbirka tiskov Slovencev zunaj RS; nekdanji D fond)

Po pogovoru s Smejem so se odpeljali v Radence, a so se vrnilo še tisto popoldne, saj tudi tam Hauka niso našli. Zahtevali so njegovo sliko, si jo ogledali ter se znova odpeljali. Končno so ga zasledili na cesti Petanjci-Radenci, ga vljudno povabili v avto in ga odpeljali naravnost v mariborski zapor.⁵²

Ljudje so bili zaradi aretacij, predvsem Jeričeve, zelo razdraženi. Pri političnih aktivistih se je to pokazalo z javnim shodom v Turnišču, ki pa se je končal povsem nepričakovano, saj so ljudje napadli pisatelja Miška Kranjca, ki jih je želel v nagovoru pomiriti. Murskosoboška Udba in policija sta ob tej priložnosti aretirali čez trideset »revolucionarnih« moških in žensk in jih poslali v mariborske zapore. Po snidenju z Jeričem, ki jih je pomiril in blagoslovil, so krajane izpustili, Jerič pa je ostal v zaporu. Pred sojenjem so bile določene skupine za pripadnike in podpornike Matjaževega gibanja, na podlagi katerih so bile zatem dane prijave javnemu tožilstvu. Jerič in Vojkovič sta bila tako uvrščena v tretji proces oziroma v glavno skupino, Hauko pa v drugi proces, kjer so bili obsojeni organizatorji, sodelujoči v oboroženih skupinah, v obveščevalni službi in v terenskih skupinah v Prekmurju. Skupaj z ostalimi obtoženci je čakal na obsodbo, s katero so mu prisodili deset let zaporne kazni s prisilnim delom in tri leta izgube državljskih pravic, Ivanu Jeriču štiri leta zaporne kazni s prisilnim delom in dve leti izgube državljskih pravic, in Jožefu Vojkoviču petnajst let zaporne kazni s prisilnim delom in štiri leta izgube državljskih pravic.⁵³ Čoh sklepa, da je oblast s tem procesom pred vojaškim sodiščem, ki ga je označila kot proces proti »protiljudski duhovščini na čelu z Jeričem« želela prikazati duhovnike kot dejavne sodelavce Matjaževega gibanja ter s tem očrnuti katoliško vero in Cerkev kot ustanovo. Poleg omenjenih duhovnikov je mariborsko okrožno sodišče pred vojaškim sodiščem obsodilo še osemnajst sodelavcev in podpornikov Jeričeve organizacije v Prekmurju, med katerimi so prevladovali večinoma mali kmetje. Obsodbe so bile izvedene v prvi polovici oktobra 1946 in s tem je bila prekmurska organizacija Matjaževega gibanja uničena.⁵⁴

Hauku je Udba očitala, da je sodeloval v veleizdajski monarhični organizaciji v Prekmurju in na svojem domu sprejel odposlanca kraljevega komiteja, majorja Ratimirja, kateremu je dal materialno in moralno pomoč. Nadalje ga je obtožnica bremenila povezanosti z Vincencem Nemešem glede propagandne literature »Istina« in »kraljevi koledarček« in tudi povezanosti z Ivanom Jeričem, idejnim in dejanskim vodjem te veleizdajske organizacije.⁵⁵ Hauko in Jerič naj bi se tudi večkrat sestala in se pogovarjala o ukrepih nove

⁵² Smej, Bogojanski župniki in njihove kronike, str. 136–137.

⁵³ Zavadlav, *Križarji*, str. 82–87; Premk, *Matjaževa vojska 1945–1950*, str. 136–137.

⁵⁴ Čoh, »*Za svobodo, kralja in domovino*«, str. 206–207.

⁵⁵ Griesser Pečar, *Cerkev na zatožni klopi*, str. 438.

oblasti, predvsem o agrarni reformi in nacionalizaciji cerkvene posesti ter se dogovorila o odnosu cerkve do ilegalnega delovanja oziroma do Matjaževega gibanja v Prekmurju. Sklenila naj bi, da se cerkev ne bo neposredno vezala na ilegalno delovanje, da pa naj duhovniki oblast prikazujejo kot ateistično, sovražno cerkvi in protiljudsko. Na ta način bi torej posredno usmerjala ljudi v ilegalno delovanje in Matjaževo gibanje.⁵⁶

Za svojega župnika so se močno zavzeli farani, kar so tudi pisno sporočili javnemu tožilcu z besedami: *»/.../ Se je zadržal med okupacijo vsestransko kot Slovenec in se ni niti najmanj družil z okupatorjem. Skozi vso to dobo je imel pred očmi le dobrobit svojih faranov kot zaveden Slovenec. /.../«*, a tudi to ni pomagalo, kot tudi ne izjave faranov, da so pripravljeni pričati. V obtožnici z dne 2. oktobra 1946 so bili očitki še razširjeni. Po novih obtožbah naj bi imel Hauko tesne stike s kraljevim komitejem v Salzburgu, sprejemal naj bi njegove kurirje, generalnemu vikarju Jeriču pa poročal o stanju in razvoju bele garde kot glavnemu organizatorju le-te v Prekmurju. Župnik Hauko je obtožbo glede bele garde oziroma o širjenju propagande zavrnil. Res pa ga je obiskal major Ratimir in ga prosil, naj mu pomaga organizirati ljudstvo proti oblasti. Ker pa Hauko ni želel delati proti oblasti in je bil poleg tega še bolan, je sodelovanje odklonil. V svojem zagovoru je Hauko izpostavil tudi bolehanje na živcih in srcu, če bi to lahko prištevali med olajševalne okoliščine. Sodišče je zatem kljub temu, da na razpravi niso bili predloženi dokazi, razsodilo, da je bil Hauko eden izmed organizatorjev bele garde za Prekmurje in širil tovrstno propagando. Bil je obsojen na deset let odvzema prostosti s prisilnim delom in na izgubo političnih in državljskih pravic za dobo treh let. Sledila je sicer pritožba s strani mariborskega odvetnika dr. Antona Žnideršiča na Vrhovno sodišče v Ljubljani, a je bila zavrnjena. Hauku, ki je ostal v zaporu, je vrhovno sodišče očitalo tudi zlorabo spovednice, kljub temu da se je s so-obtoženim Ivanom Poredošem pogovarjal po opravljeni spovedi v zakristiji. Hauka je namreč zanimalo, kako je z domačo vojsko v inozemstvu, saj je bil tam njegov brat. Ni pa se pogovarjal oziroma se tega ni spominjal o nujnosti povratka kralja Petra, kot je bilo to navedeno v obtožnici.⁵⁷ Glede tega so, da bi ga rešili, na sodišču vprašali Hauka: *»Kaj neda, vi ste za Tita in ne za kralja Petra?«* Hauko pa je odločno odgovoril: *»Ne ne, jaz sem za kralja Petra. Tito nam je odvzel cerkveno zemljo, Peter pa ne!«*.⁵⁸

O Haukovi nedolžnosti je bil nadvse prepričan tudi dekan lendavske dekanije Ivan Jerič. Potem ko je na hodniku mariborskega zapora srečal Hauka in mu je ta prišepnil, da je dobil deset let, je spoznal, da to sojenje niso mačje

⁵⁶ Čoh, *»Za svobodo, kralja in domovino«*, str. 204.

⁵⁷ Griesser Pečar, *Cerkev na zatožni klopi*, str. 438–440.

⁵⁸ Smej, Intervju, 2011.

solze in šala: »Če je Hauko, ki še menda nikdar ni pritisnil muhe na smrt, dobil deset let, kaj potem jaz, ki sem bil urednik *Novin* in sem včasih kaj ošvrknil komuniste in bil SLS poslanec?«. ⁵⁹ Jeričeve prepričanosti o nedolžnosti Hauka se spominja tudi Smej: »Da ste zaprli mene, razumem, ker sem bil tudi politik, madžarska oblast me je preganjala 1941–1945, domačim aktivistom sem bil trn v peti, zato so mene poleg Halasa v gomiliški šoli februarja 1945 obsodili na likvidacijo. Da pa ste zaprli Hauka, ko nobenemu ni las skrivil, tega pa ne razumem.« ⁶⁰

Po Haukovi aretaciji so sprva hodili v Bogojino maševat kaplani iz Beltincev in Turnišča, vendar le do 1. oktobra 1946. Tedaj je bil za vikarja namestnika imenovan Jožef Gjuran, ⁶¹ ki je v Bogojini v tej funkciji služboval vse do Haukove vrnitve iz zapore, 27. oktobra 1950. ⁶² Hauko pa je v tem času kot večina zapornikov trpel v ječi. Po Vojkovičevih besedah so zaporniki trpeli bolj kot tisti, ki so jih takoj umorili, saj so morali celo stati na vročem soncu brez kaplje vode. Kot se spominja msgr. dr. Smej, je imel Hauko tudi strašno domotožje, pri čemer ga je tolažil duhovnik Petrič. Hauko je baje rad dejal: »Pridite me potolažit duhovnik Petrič!« Petrič pa mu je odgovoril: »Saj Vam Johana Štesl ⁶³ že peče potice...«. Sicer pa je bil v zaporu miren in nekonflikten, zato so ga imeli zelo radi. ⁶⁴

V ječi

V nespečni noči slišim uro vsako:

»Plebanuš Hauko si, iz Bogojine,
uklešččen v smrad jetniške drobovine,
galjót pripet na vlažno to barako.«

Skušnjavca slišim kot brbljavo srako:

»Po krvavicah se cedé ti sline,
dobil boš bogojanske kòj kolone,
samó popravi svojo zdaj napako!
Priznaj, da bridko farbal si ljudi,
zavajal v pridigah in spovednici
za tisti ONSTRAN, ki ga ni!«

⁵⁹ Jerič, *Moji spomini*, str. 251.

⁶⁰ Smej, Intervju, 2011.

⁶¹ Rojen 25. januarja 1913 v Gomilici v župniji Turnišče. V mašnika je bil posvečen 9. decembra 1939 v Mariboru (NŠAM D25, 1941–1958, Dekanijsko upraviteljstvo Dolnje Lendave). Z upokojitvijo Jožefa Hauka leta 1950 je bil Gjuran imenovan za župnijskega upravitelja, nato pa od leta 1956 do 1986 opravljal službo tamkajšnjega župnika. Umril je leta 1990 (gl. Smej *Bogojanski župniki in njihove kronike*, str. 170–171).

⁶² Smej, *Bogojanski župniki in njihove kronike*, str. 140; 170–171.

⁶³ Kuharica Jožefa Hauka.

⁶⁴ Smej, Intervju, 2011.

»Četudi tisoč let bom tu v temlici,
razbičan kakor Kristus do kosti,
oltarju zvest ostanem in Resnici.«⁶⁵

ČAS UMIRITVE IN SPOKOJA (1950–1968)

Po vrnitvi iz zapora se je Hauko, potem ko mu je bila kazen znižana z 10 na 6 let, odpovedal župniji, vendar je še 10 let živel v župnišču kot upokojeni župnik. Po pogodnem izpustu, ki je trajal do 20. avgusta 1952, se je vrnil v Bogojino v župnišče, kot je to zahtevala civilna oblast. To ni škodovalo dotedanjemu vikarju Gjuranu, saj je ta ostal na svojem položaju kljub Haukovi vrnitvi. Slednji je namreč 17. novembra 1950 osebno pri škofu Držečniku zaprosil za dopust in tudi za predčasno stalno upokojitev, kar so mu odobrili na podlagi zdravniškega potrdila.⁶⁶

Kot upokojeni župnik je pomagal predvsem pri dušnopastirskem delu, redno pa je vodil tudi intencijske knjige, ki jih je ob dekanjskih vizitacijah vsakokrat predložil. Z župnijskim upraviteljem Gjuranom sta se dobro razumela in tudi ljudje so ga imeli radi. Prejemal je 3000 dinarjev državne podpore, od tega je 1000 dinarjev mesečno plačeval župnijskemu upravitelju za hrano. Gospodinjstvo v župniji je vodila mati župnijskega upravitelja, pomagala pa ji je tudi bivša gospodinja župnika Hauka.⁶⁷ 10. aprila 1961 se je vrnil na svoj rojstni dom v Rankovce, saj zaradi bolezni ni mogel več opravljati dušnopastirske službe. Kot pravi njegova sorodnica in tudi njegova skrbnica Marija,⁶⁸ je prišel v Rankovce brez vsega, naravnost iz mariborske bolnišnice. Prva leta je nato še pomagal v tišinski župnijski cerkvi, posebno ob nedeljah in praznikih, potem pa je opravljal daritev sv. maše doma v sobici, ki je bila poleg njegove spalnice.⁶⁹ Slovesnost zlate maše je obhajal v domači župniji v Tišini 20. junija 1965. Ker je bil že hudo bolan, ga je do tamkajšnje cerkve v vozičku peljala sorodnica Marija, v cerkev pa so ga nesli duhovniki. Pridigal je njegov nečak, turniški kaplan Alojzij Flegar. V zadnjih letih svojega življenja je bil nasploh vezan na posteljo in voziček, ki sta mu bila hkrati oltar in križ, žrtev na njem pa on sam. Njegovo dolgotrajno trpljenje se je končalo na binškošni

⁶⁵ Smej, *Kaplja na vedru*, str. 52.

⁶⁶ Z zdravilišča Slatina Radenci, ki je dokazovalo, da je Hauko zaradi ugotovljenega bolezenskega stanja nesposoben za vsako službo (Smej, *Bogojanski župniki in njihove kronike*, str. 138–139).

⁶⁷ NŠAM, F 61, fond škofijska pisarna, dekanija Lendava, dekanjske vizitacije 1951–1960.

⁶⁸ Marija Hauko iz Rankovcev, nečakova žena.

⁶⁹ Smej, *Bogojanski župniki in njihove kronike*, str. 140; NŠAM, Sporočila škofijskega ordinariata v Mariboru, VI.

ponedeljek 1. junija 1968 v Rankovcih, pokopan pa je na rankovskem pokopališču v Tropovcih, nedaleč od tišinske župnijske cerkve.⁷⁰

Jožef Hauko o svojem življenju in o letih, ki jih je preživel v zaporu, ni rad govoril, niti s svojimi sorodniki ne. Skrbnica Marija se ga spominja kot izredno mirnega, redkobesednega, morda nekoliko samosvojega človeka, ki je večino časa razmišljal in molil brevire. Da so bili za njim težki časi, dovolj zgovorno priča njegov stavek ob vrnitvi na svoj dom v Rankovce: »*Svoje san pretrpo*«. ⁷¹ V Rankovcih je tako po vseh hudih in neljubih dogodkih, dolgotrajnemu trpljenju in življenjskih preizkušnjah bogojinski duhovnik Jožef Hauko le našel svoj mir.

ZAKLJUČEK

Po koncu druge svetovne vojne so v Sloveniji nastale in delovale številne ilegalne skupine, katerih cilj je zaradi nasprotovanja novi oblasti bil predvsem rušenje tedanjega komunističnega sistema. Največ ilegalnih skupin, najpogosteje imenovanih križarji ali Matjaževo gibanje/vojska, je bilo na Štajerskem in v Prekmurju. Med sodelavci tega gibanja pa so se, čeprav morda le naključno, znašli tudi mnogi duhovniki, zaradi česar so slej ko prej pristali na vojaških sodiščih in v zaporih. Duhovniki so bili sicer zelo previdni in so se izogibali kakršnimkoli direktnim razgovorom o sodelovanju v Matjaževem gibanju. Dejansko so se z duhovniškim poklicem izgovarjali, da zaradi tega poslanstva niti ne morejo sodelovati v kakšnem gibanju. A so kljub temu postali sumljivi in so zato bili odgovorni za svoja dejanja. Takšna usoda je v Prekmurju poleg turniškega in murskosoboškega duhovnika doletela tudi bogojinskega duhovnika Jožefa Hauka.

Jožef Hauko (1890–1968) iz Rankovcev se je po izobraževanju na Madžarskem vrnil nazaj v rodno Prekmurje, kjer je tudi vse življenje služboval, najprej kot kaplan po raznih župnijah, nato pa kot župnik v Bogojini. Čas prve svetovne vojne je preživel kot kaplan v Črenšovcih, čas druge pa kot župnik v Bogojini, kjer je služboval skoraj dvajset let (1931–1950). Kot večina je tudi sam občutil vojne strahote in vsesplošno pomanjkanje, ki ga je povzročila druga svetovna vojna. Svoje delo je sicer vseskozi opravljal vestno in odgovorno, toda po drugi svetovni vojni se je znašel med člani ilegalnih skupin, kar je plačal s štirimi leti zopora. Mnogi so verjeli v njegovo nedolžnost in kot nedolžen se je zagovarjal tudi sam, toda roka pravice je bila močnejša in neomajna. Po pogojnem izpustu iz zopora se je vrnil v svojo župnijo, deloval

⁷⁰ NŠAM, Sporočila škofijskega ordinariata v Mariboru, VI; Hauko, Intervju, 2011.

⁷¹ Hauko, Intervju, 2011.

tam še 10 let kot upokojeni župnik, zatem pa se je preselil v domače Rankovce, kjer je umirjeno preživel preostanek svoje življenjske poti.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM):

NŠAM, Šematizmi Lavant-Maribor, 3:

Šematizem lavantinske knezoškofije za leto 1928;

Šematizem lavantinske knezoškofije za leto 1932.

NŠAM, D 25, 1941–1958, Dekanijsko upraviteljstvo Dolnje Lendave: Konduitni seznam 1950.

NŠAM, F 61, fond škofijska pisarna, dekanija Lendava, dekanijske vizitacije 1951–1960.

NŠAM, Sporočila škofijskega ordinariata v Mariboru, VI, 1968.

Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK):

NUK, D III 700014, Matjažev glas (Zbirka tiskov Slovencev zunaj RS; nekdanji D fond).

Tiskani viri

Smej, Jožef, *Bogojanski župniki in njihove kronike*. Maribor (tipkopis), 1976.

Pisni dopis dr. msgr. Jožefa Smeja, 14. 4. 2011, Nadškofija Maribor.

Spomini

Ivan Jerič, *Moji spomini*. Murska Sobota: Zavod sv. Miklavža.

Ustni viri

Jožef Smej (1922), Maribor, 14. 4. in 28. 7. 2011.

Marija Hauko (1924), Rankovci, 20. 6. 2011.

Monografije

Mateja Čoh, *»Za svobodo, kralja in domovino«: ilegalne skupine v Sloveniji med letoma 1945 in 1952*. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2010.

- Tone Ferenc, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno*. 1, Razkosanje in aneksionizem; uredil Mitja Ferenc. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2006.
- Tone Ferenc, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno*. 2, Raznarodovanje; uredil Mitja Ferenc. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010.
- Tamara Griesser Pečar, *Cerkev na zatožni klopi: sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina, 2005.
- Miroslav Kokolj, Bela Horvat, *Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1977.
- Miroslav Kokolj, *Prekmurski Slovenci od narodne osvoboditve do nacistične okupacije: 1919–1941*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1984.
- Bogdan Kolar, *Njih spomin ostaja: in memoriam III: rajni salezijanci v prvih sto letih salezijanskega dela med Slovenci*. Ljubljana: Salve, 2002.
- Martin Premk, *Matjaževa vojska 1945–1950*. Ljubljana: Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije, 2005.
- Jožef Smej, *Kaplja na vedru*. Maribor [i. e.] Stranice: Oznanjenje, 1992.
- Zdenko Zavadlav, *Križarji – Matjaževa vojska na Slovenskem: po zapiskih iz dnevnika mariborskega oznovca leta 1946*. Ljubljana: Horvat MgM, 1994.

Članki

- Metka Fujs, Okupacija ali osvoboditev, Madžari, Vendi ali Slovenci? V: Balažic, Janez (ur.) in Kerman, Branko (ur.), *Pokrajinski muzej Murska Sobota, Katalog stalne razstave*. Murska Sobota: Pokrajinski muzej, 1997, str. 297–306.
- Metka Fujs, Izhodišča madžarske okupacijske politike v Prekmurju. V: *Prispevki za novejšo zgodovino* 37, 1997, 2, str. 175–186.
- Bojan Godeša, Madžarski okupator v Prekmurju in slovenski izobraženci. V: *Prispevki za novejšo zgodovino* 34, 1994, 2, str. 193–202.
- Franc Kolenc, Zaslíševanje v senci vešal. *Nova pot*, VII, 1955, 1/3, str. 6–11.
- Jožef Smej, Prekmurski duhovniki, povezani z nastajanjem murskosoboške škofije. V: Zver, Stanislav (ur.) in Kuzmič, Franc (ur.), *Škofija Murska Sobota: zgodovinski oris krščanstva v Pomurju: almanah ob ustanovitvi škofije Murska Sobota*. Murska sobota: Župnijski zavod sv. Miklavža, 2006, str. 108–117.
- Ivan Škafar, Župnija Gospodovega vnebohoda v Bogojini. *Stopinje* 9, 1980, str. 36–46.
- Vpeljanje g. Hauko Jožefa. *Marijin list: pobožen mesečni list* 27, 1931, št. 9, str. 15–16.
- Stanislav Zver, Nekaj zgodovinskih silhuet iz življenja Katoliške Cerkve skozi 20. stoletje v Slovenski krajini. V: Zver, Stanislav (ur.) in Kuzmič, Franc (ur.), *Škofija Murska Sobota: zgodovinski oris krščanstva v Pomurju: almanah ob ustanovitvi škofije Murska Sobota*. Murska sobota: Župnijski zavod sv. Miklavža, 2006, str. 78–87.

THE LIFE OF JOŽEF HAUKO (1890–1968), A PRIEST FROM BOGOJINA, IN THE GRIP OF THE WORLD WARS

Summary

Jožef Hauko (1890–1968) from Rankovci, returned to his home Prekmurje after his studies in Hungary. He spent his whole life working in Prekmurje, firstly as chaplain in different parishes, then as priest in Bogojina. During World War I he was a chaplain in Črenšovci and during World War II he was a priest in Bogojina, where he was active for almost 20 years (1931–1950). During World War II he lived quite peacefully in his home parish, even though the war was happening very close. His “wartime years” actually began in the first year after the liberation, when the so-called Crusaders, as the anti-communist illegals called themselves, evolved. According to UDBA (The State Security Administration) the majority of the illegal groups were active in Styria and Prekmurje, for this region was not only suitable because of its geographical characteristics (farming region), but mostly because of the close border that enabled simple illegal passing of the Yugoslav-Austrian border in both directions. UDBA fought against these real and supposed members of the armed groups and against their real and supposed supporters. UDBA used its undercover members pretending to be Crusaders, for this was the easiest way to find out who the Crusaders and their supporters really were. In Prekmurje UDBA in this way tried to contact the dean Ivan Jerič, the priest from Murska Sobota Jožef Vojkovič, as well as Jožef Hauko, who were all prime suspects, even though they avoided every direct communication about their involvement in the so-called “Matjaž Movement”. On 20th August 1946, all three of them and many others were nevertheless sent to the Maribor prison. Hauko was placed in the second process, where the organisers of the Prekmurje armed groups, intelligence and field groups were prosecuted. He was sentenced to ten years in prison with forced labour and to three years without civil rights, but was conditionally released after four years. As demanded by the civil authorities, he returned to the Bogojina presbytery, where he was as retired priest active for ten years, helping the parish manager with pastoral work. After that he, due to his illness, went back to his home Rankovci, where he finally found his peace after a life full of heavy ordeals.

DAS LEBEN VON JOŽEF HAUKO (1890–1968), DEM PRIESTER AUS BOGOJINA/BAGOLIN, IN DER ZWICKMÜHLE DER WELTKRIEGE

Zusammenfassung

Jožef Hauko (1890–1968) aus Rankovci/Frankendorf kam nach seinem Studium in Ungarn nach Prekmurje/Übermurgebiet zurück, wo er sein ganzes Leben lang im Dienst war; zuerst als Kaplan in verschiedenen Pfarren, dann als Pfarrer in Bogojina/Bagolin. Während des Ersten Weltkrieges war er Kaplan in Črenšovci/Cserföld, während des Zweiten Weltkrieges war er Pfarrer in Bogojina/Bagolin, wo er fast zwanzig Jahre (1931–1950) tätig war. Den Zweiten Weltkrieg erlebte er in seiner heimischen Pfarre und das relativ ruhig, obwohl sich das wirkliche Kriegsgeschehen nicht weit entfernt abspielte. Für ihn fingen die eigentlichen „Kriegsjahre“ im ersten Jahr nach der Befreiung mit dem Beginn der Kreuzfahrer, wie die antikommunistische Illegalen nach dem Krieg sich nannten, an. Laut UDBA (Behörde der staatlichen Sicherheit) waren die meisten illegalen Gruppen in der Steiermark und in Prekmurje/Übermurgebiet aktiv, da dieses Gebiet nicht nur wegen geographischen Charakteristika (landwirtschaftliches Gebiet), sondern vor allem wegen der naheliegenden Grenze günstig war. Die naheliegende jugoslawisch-österreichische Grenze ermöglichte ganz leichte illegale Grenzüberschreitungen in beiden Richtungen.

UDBA kämpfte gegen die wahren und mutmaßlichen Mitglieder der bewaffneten Gruppen bzw. ihre wahren und mutmaßlichen Förderer, indem sie ihre eigenen Mitglieder unter dem Vorwand, sie seien Kreuzfahrer, ausschickte. So entdeckten sie am leichtesten, wer die Kreuzfahrer waren und wer ihnen wohlgesinnt war. In Prekmurje/Übermurgebiet versuchten sie es, auf diese Weise mit dem Dekan Ivan Jerič, Jožef Vojkovič, dem Pfarrer aus Murska Sobota/Olsnitz, sowie Jožef Hauko Kontakt aufzunehmen. Alle drei waren Hauptverdächtige, obwohl sie jegliche direkten Besprechungen über ihre Teilnahme in der „Matjaž-Bewegung“ vermieden. Trotz allem wurden sie mit vielen anderen am 20. August 1946 ins Mariborer/Marburger Gefängnis gebracht. Hauko wurde dem zweiten Prozess zugeteilt, in dem Organisatoren und Aktivisten der bewaffneten Gruppen, des Geheimdienstes und der Feldgruppen in Prekmurje/Übermurgebiet verurteilt wurden. Jožef Hauko wurde zu zehn Jahre Haft und Zwangsarbeit, sowie auf drei Jahre ohne Bürgerrechte verurteilt. Nach vier Jahren wurde er auf Bewährung freigelassen. Er ging nach Bogojina/Bagoin zurück, wie die Zivilbehörde von ihm verlangte, und dort half er als pensionierter Pfarrer gute zehn Jahre dem Pfarrverwalter bei pastoraler Arbeit. Danach zog er sich wegen seiner Krankheit nach Rankovci/Frankendorf zurück, wo er nach allen schweren Herausforderungen des Lebens endlich seinen Seelenfrieden fand.